

Lillhagaskolan
Lillhaga vägen 2
155 31 NYKVARN

2010-05-20
1 (20)
Dnr: 40-2009:1774

Kvalitetsgranskning av Lillhagaskolan i Nykvarns kommun

Skolinspektionens beslut

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i Lillhagaskolan. Syftet har varit att bedöma kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen gällande läsprocessen. Granskningen har omfattat skolornas årskurser 4-6. Skolinspektionen har granskat om:

- skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- skolan genomför undervisning i svenska och i de naturorienterande ämnena i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

I begreppet läsprocessen i undervisningen ingår i denna granskning att eleverna får möjlighet att läsa, tala, lyssna och skriva med syfte att utvecklas så långt som möjligt i sin läsutveckling. De kommunikativa sammanhangen handlar om att samtliga elever ges möjlighet att uttrycka sina reflektioner och erfarenheter av lästa texter i ett socialt sammanhang.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen följer upp de bedömningar som granskningen resulterat i. Senast inom tre månader från dagen för beslutet, dvs. den 20 augusti 2010, ska Lillhagaskolan lämna en redovisning till Skolinspektionen i Stockholm. Redovisningen ska beskriva de åtgärder skolan vidtagit och en plan för det fortsatta arbetet.

Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten. Övriga skolrelaterade regelbrister som eventuellt framkommit vid granskningen har rapporterats muntligt till rektorn. Skolinspektionen kommer också att följa upp dessa regelbrister vid nästa tillsyn.

Skolinspektionens granskning av Läso processen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4 - 6 i Lillhagaskolan i Nykvarns kommun

Bakgrund

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen avseende läso processen för årskurserna 4-6. Granskningen har berört 31 skolor i 24 kommuner under perioden oktober till december 2009. Av de 31 skolorna är 27 kommunala och 4 fristående skolor. Lillhagaskolan i Nykvarns kommun ingår i denna granskning. Skolinspektionens övergripande iakttagelser och slutsatser från granskningens samtliga berörda skolor redovisas i Skolinspektionens rapport "Läso processen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Kvalitetsgranskningens syfte

Den här granskningen syftar till att undersöka om skolan främjar alla elevers läsutveckling genom att skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen. Granskningen ska också undersöka om eleverna får möjlighet att utvecklas i ett kommunikativt sammanhang – dvs. att eleverna får ge uttryck för sina reflektioner och erfarenheter av texter i ett socialt sammanhang. Brister i de berörda skolorna ska uppmärksammas så att skolorna kan förbättra undervisningen när det gäller läsprocessen, med högre målfyllelse som följd.

Bakgrunden till denna granskning är att forskning och andra utvärderingar har pekat på försämringar över tid gällande läsprocessens del i undervisningen. De försämringar som framkommit handlar bland annat om hur undervisningen utformats. Dessutom har förutsättningarna för en undervisning av god kvalitet ifrågasatts. Slutligen har elevers resultat i relation till deras läsning blivit sämre.¹

Granskningens bedömningsområden presenteras nedan. Därefter redogörs för de bedömningar och iakttagelser som Skolinspektionen gjort av Lillhagaskolan. Inledningsvis bedöms undervisningen i svenskämnet och därefter följer en bedömning av skolans undervisning i de naturorienterande ämnena. Samtliga områden och kriterier bedöms. I de fall där Skolinspektionen anser att åtgärder behöver vidtas från skolans sida framkommer detta i strecksatser under bedömningstexten. Skolinspektionens bedömningar grundar sig i författningsstöd såväl som forskningsstöd. Tillsammans utgör de underlag för hur skolan bör arbeta med läsprocessen i undervisningen. Det författnings- och forskningsstöd som granskningen vilar på återfinns som bilaga till detta beslut.

De bedömningar som Skolinspektionen har gjort utgår från analyser av olika dokument från skolan. Vidare har en enkät till de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6 använts. Två inspektörer har besökt skolan i fyra dagar och intervjuat rektorn/rektorer, lärare och elever. Dessutom har inspektörerna genomfört klassrumsobservationer. Besöket på Lillhagaskolan gjordes den 19-22 oktober 2009.

Bedömningskriterier

Skolinspektionen bedömer undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån följande bedömningsområden och kriterier:

1. *Organisation av undervisningen:*

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete

¹ För ytterligare bakgrund med tillhörande referenser, se Skolinspektionens övergripande rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

2. *Bearbetning av och kommunikation kring texten:*

- eleverna möter olika slags texter
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms

3. *Miljö och förutsättningar för undervisningen:*

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i ämnet svenska och naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Lillhagaskolan

Lillhagaskolan ligger i Nykvarns kommun. Skolan har förskoleklass och årskurserna 1-9 med 451 elever. Vid granskningsbesöket är lärarna i årskurserna 4-6 organiserade i ett arbetslag med två fyror, två femmor och två sexor med totalt 112 elever. Lärarlaget består av lärare, specialpedagog och förskollärare med specialläraruppgifter. Klasserna arbetar ibland i storklass, dvs. med öppen viktvägg mellan klassrummen. Skolan har ett stort och välfungerande skolbibliotek.

Läsprocessen i svenska

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

På Lillhagaskolan finns undervisning där eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete. Organisationen av undervisningen skapar rika möjligheter för eleverna att samtala, läsa och skriva.

Kvalitetsgranskningen visar dock att eleverna i Lillhagaskolan i större utsträckning bör ges möjlighet till inflytande och vara mer delaktiga i planeringen och utformandet av undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Undervisningen i svenska på Lillhagaskolan bedrivs i olika konstellationer där både arbete i helklass, i grupp, i par och enskilt förekommer. Klassrummen präglas av ett socialt samspel. Vanligast är att introduktionen av en lektion sker i helklass för att därefter låta eleverna arbeta i grupp eller enskilt.

Kommunikation av lästa texter sker huvudsakligen i helklass när läraren leder undervisningen och ställer frågor till texten och eleverna svarar. Vid lektionsbesök ser Skolinspektionen undervisning där läraren lyckats skapa ett dialogiskt klassrum med en flerstämmig språkmiljö där elevernas tankar och åsikter kom fram. I andra klassrum sker undervisningen på ett mer lärarstyrkt sätt och elevernas talutrymme är mera begränsat.

Kvalitetsgranskningen visar att det i varierande grad ges möjlighet för eleverna till inflytande över undervisningen och sitt eget lärande. Möjligheten till att påverka är beroende av vilken lärare som undervisar och vilket ämne som eleven har. Under elevsamtal framkommer det att i flera ämnen är undervisningen redan färdigplanerad av läraren. Elevernas delaktighet när det gäller undervisningens innehåll kan bestå i att de exempelvis får önska och bestämma val av egen "bänkbok".

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att eleverna i Lillhagaskolan främst möter skönlitterära texter och faktatexter. Skolinspektionen vill göra skolan uppmärksam på vikten av att eleverna möter många olika slags texter och att dessa är anpassade till elevens utvecklingsnivå.

Granskningen visar vidare att det varierar i undervisningsgrupperna hur mycket elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts in i undervisningen. Överlag anser Skolinspektionen att bearbetning av text sker i stor utsträckning och på många olika sätt i Lillhagaskolan. Kvalitetsgranskningen visar dock att eleverna bör ges en större möjlighet att skapa förståelse inför läsning av en text, med syfte att ge förutsättning för en tankemässig bearbetning av texten. Kvalitetsgranskningen visar även att det i

alltför liten omfattning bedrivs undervisning där eleverna får jämföra texter med andra texter. Medvetenheten kring att det finns olika texttyper bör öka och eleverna bör ges möjlighet att i större utsträckning träna på olika lässtrategier. Användandet av elevernas egna texter bör även lyftas fram mer i undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten

Skolinspektionens iakttagelser

I svenskundervisningen på Lillhagaskolan ger lärarna eleverna främst möjlighet att möta olika slags texter genom användningen av läroboken, såsom skönlitterära texter och faktatexter. I årskurs 6 har man bland annat arbetat med tidningen som tema. Elevernas egenproducerade texter används däremot sällan. Läsning sker framförallt i läroböcker och genom tyst läsning av skönlitterära texter. I läsundervisningen förekommer högläsning av lärare och av elever samt tyst enskild läsning. Högläsning av läraren förekommer i de flesta klasser och sker då främst i början av lektionerna. Vid högläsning förekommer ofta muntliga frågor och förklaringar i anslutning till text. Denna läsning organiseras ibland i form av "stafettläsning" där eleverna turas om att läsa delar av en text högt för klassen.

Elevernas tysta läsning sker dels i samband med undervisning av läsförståelse, genom läsning i en lärobok, dels när eleven läser skönlitterära böcker. Skönlitteratur läses i böcker som eleverna själva valt eller lånat från skolans bibliotek. Om eleven valt en för "lätt" bok kan läraren i vissa fall justera nivån och genre. Böckerna används sedan som "min bänkbok". Läsning av den egna "bänkboken" är den mest förekommande formen av tyst läsning och den äger rum varje morgon i 20 minuter på skolan för samtliga elever.

Under klassrumsbesök och intervjuer framkommer att eleverna i stor utsträckning använder samma läromedel och texter. Anpassning av text sker i liten grad utifrån elevens egen utvecklingsnivå. Ett flertal elever uttrycker att texterna är för lätta och att de inte får tillräckliga utmaningar i sin läsning. Lärarna kan själva se problematiken kring bristen på anpassningen av läromedel samt svårigheten att finna en lagom utmaning åt alla elever. Det finns en risk, enligt lärarna, att kvantiteten ökar istället för kvaliteten på läsningen.

Lärarna arbetar i varierande utsträckning med förförståelsen av en text. I de klasser där lärarna arbetar med att utveckla elevernas förförståelse skapas den i stor utsträckning i helklass. Läraren tar stöd av olika gestaltungsformer såsom interaktiva skrivtavlor och

film. Det förekommer även att läraren har en genomgång av innehåll/ord och begrepp innan eleverna läser en text. Det förekommer också, enligt eleverna, att de bara tar upp boken och börjar läsa och sen berättar läraren vad de ska göra.

Bearbetning av texter görs, enligt lärarna, på olika sätt. Läraren kan efter att eleverna läst texten ha en genomgång av textens innehåll i helklass eller gå igenom nya begrepp och ord där läraren frågar och eleverna svarar muntligt i helklass kring ordens betydelse. Intervjuer och lektionsbesök i verksamheten visar att det varierar mellan undervisningsgrupperna hur mycket elevernas egna erfarenheter lyfts upp och kopplas till texten. I vissa grupper kan bearbetning av text även göras med hjälp av drama, film eller studiebesök. Bearbetning kan även ske i grupp genom att läraren ger eleverna i uppgift att plocka ut stödord från till exempel olika SO-texter. Eleverna bearbetar innehållet och redogör sedan för varandra utifrån sina egna stödord. I elevintervjuer framkommer att eleverna upplever att de i huvudsak bearbetar texter genom att de läser texten och räcker upp handen om de inte förstår. Antingen förklarar läraren eller så tar eleven hjälp av sin bänkkamrat att få svåra ord förklarade. Sällan eller aldrig sker någon vidare skriftlig bearbetning av nya/svåra ord.

Undervisning där en texts innehåll bearbetas sker i större utsträckning än undervisning som tar upp en texts form och struktur. En undervisning som utvecklar förmågor att jämföra texter med andra texter förekommer till viss del men i en alltför liten omfattning. Att generalisera ett budskap till en annan abstraktionsnivå och förutse händelseförlopp eller värdera en text förekommer sällan i svenskundervisningen i Lillhagaskolan.

De skönlitterära böckerna redovisas i huvudsak i bokrecensioner. Dessa skrivs utifrån färdiggjorda mallar där eleverna fyller i författarens namn samt gör en kort beskrivning av bokens handling. En kortare redovisning av recensionen sker oftast muntligt inför klassen. Bokrecensionen sätts sedan in i en gemensam klasspärm. Någon koppling mellan bokens innehåll och elevens egna erfarenheter, personliga tankar, reflektioner och känslor sker inte.

Eleverna tränar läsförståelse i ett särskilt läromedel som tränar olika lässtrategier som beskriva, tolka, analysera och värdera. Eleverna arbetar med uppgifterna i nämnd ordning, vilket har som följd att alla elever inte får möjlighet att utveckla samtliga lässtrategier. I bearbetning av texter diskuterar lärare och elever vad som kännetecknar olika texters form och språk.

Lärarnas bedömning och resultatuppföljning görs med hjälp av nationella ämnesprov, diagnoser och olika tester. Bedömningen av elevernas nationella prov i årskurs 3 och 5 görs gemensamt av de undervisande lärarna med stöd av speciallärare. Även på en kommungemensam nivå diskuteras och rättas de nationella ämnesproven. Granskningen visar att resultaten från nationella ämnesproven i årskurs 3 används i mindre utsträckning än i årskurs 5 för att anpassa undervisningen till elevernas behov. I

årskurs 5 används de nationella ämnesproven även för att kunna bedöma om en elev är i behov av särskilt stöd. Det framkommer i intervjun med rektorn att det i huvudsak är den biträdande rektor som följer upp resultaten av de nationella ämnesproven. Kunskapsprofiler i svenska skrivs i varierande omfattning. Det framkommer inte tydligt hur dessa profiler används i syfte att anpassa undervisningen för varje elev eller endast som underlag för utvecklingssamtalen. Elever och lärare beskriver att de också bedömer utvecklingen i elevers läsning genom "flytet" vid högläsning inför klassen. Specialläraren genomför även lästester med eleverna. Lärarna menar att regelbundenhet, elevernas intresse för läsning och att eleverna läser hemma är viktiga faktorer för att eleverna ska utveckla sin läsförståelse.

Eleverna får veta hur de ligger till i sin läsprocess under utvecklingssamtalet och bedömningen skrivs in i den individuella utvecklingsplanen. I Lillhagaskolans individuella utvecklingsplaner finns skiftliga omdömen samt i viss mån även kunskapsprofiler om elevens kunskapsutveckling i svenska. De skriftliga omdömena saknar dock en tydlig information om elevens kunskaper i svenska i relation till de nationella målen. Höstens utvecklingsområden har för skolan varit att utifrån styrdokumentet förbättra de skriftliga omdömena.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Lillhagaskolans fysiska miljö är utformad så att den väl stödjer elevernas inläring i svenskämnet. Miljön stimulerar till läsning och kreativitet. Tillgången till och användandet av skolbiblioteket är en viktig framgångsfaktor för skolans resultat. Skolans organisation ger goda förutsättningar för en god undervisningskvalitet. Tillsynen anser dock att samverkan inte bara bör begränsas till några få lärare på skolan utan utformas så att den inkluderar alla berörda.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Lillhagaskolan är en relativt nybyggd skola med ändamålsenliga ljusa klassrum. Ett flertal av klassrummen är utrustade med digitala skrivtavlor, datakanoner, ljudanläggningar och ergonomiska elevstolar. Skolan har ett välfungerande skolbibliotek med drygt 6 000 böcker. Läsplatser, arbetsplatser och åtta nätverksanslutna datorer med skrivare finns tillgängliga för eleverna. Två personal arbetar i biblioteket och delar på ca 110 % tjänst. Bibliotekets personal hjälper till med att välja ut böcker till skolans bib-

liotek. Biblioteket har öppet större delen av skoldagen. Handlingsplanen för Lillhagaskolans bibliotek har som mål att barnen ska öka sin bibliotekskunskap, öka informationssökningen, lära känna författare och gagna för läsfrämjande insatser. Detta i sin tur innebär att årskurserna 4-6 har fått bibliotekskunskap, varit med om ett författarbesök och att alla eleverna ingår i en bokjury. På skolan har en läsgrupp startat som diskuterar läsutveckling för hela skolan. Detta har bland annat mynnat ut i en temavecka under hösten. På skolan genomförs ett projekt där alla läser i 20 minuter på morgonen: "Hela skolan läser".

Svenskundervisningen på skolan bedrivs av lärare med pedagogisk utbildning. I klassrummen finns det gott om exponerade böcker samt elevvalster, vilket lockar till läsning. I biblioteket kan eleverna finna egna små läshörnor under lektionstid men även på rasterna. Bibliotekarien hjälper eleverna i sitt sökande men presenterar även nya böcker för eleverna.

Skolinspektionen ser ett gott exempel på samsyn kring utvecklandet av läsprocessen i både svenska och i de naturorienterade ämnena i en av klasserna. Samverkan i denna klass mellan lärare i svenska och i de naturorienterade ämnena fungerade väl och en fortlöpande pedagogisk diskussion pågick. I övriga fall finns det i mindre omfattning en fungerande samverkan mellan svensklärare och lärare i naturorienterande ämnen. I Lillhagaskolan tar specialpedagoger det största ansvaret kring utvärderingen av resultaten för de nationella proven, enligt rektorn. Utifrån analyser anpassas sedan resurser och stöd för undervisningen i svenska med inriktning på läsprocessen.

Läsprocessen i naturorienterande ämnen

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Lillhagaskolans undervisning i de naturorienterade ämnena erbjuder hos vissa lärare ett socialt samspel där eleverna kan utveckla sina möjligheter att kommunicera. Undervisningen hos dessa lärare organiseras till stor del i olika gruppkonstellationer där kommunikation och samarbete kan komma till stånd. Enligt Skolinspektionen bör detta genomsyra samtlig undervisning och inte enbart involvera enstaka lärare på skolan och bör därför utvecklas. Eleverna behöver även ges större möjlighet att påverka textval, arbetsätt och innehåll.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Klassrummen erbjuder en fungerande pedagogisk arbetsmiljö med möjlighet att dra undan en viktavvägg och på så sätt få ett större rum. Eleverna kan samlas i helklass vid genomgång framför en digital skrivtavla och en whiteboard för att sedan sprida ut sig i klassrummet gruppvis. Intervjuer och besök i verksamheten visar att arbetet i de naturorienterande ämnena och då, framförallt i kemi och fysik, oftast sker i helklass inledningsvis med en introduktion av läraren. Klassen delas sedan in i grupper på fyra för ett mer praktiskt arbete eller enskilt arbete med givna frågor. Under klassrumsbesök i fysik och kemi kunde Skolinspektionen se hur eleverna tränade samarbete i det praktiska arbetet. Klassrummen präglas där av en flerstämmighet där eleverna uttrycker sina åsikter och tankar muntligt i elevgrupperna.

Undervisningen i kemi, fysik i Lillhagaskolan är inriktad mot ett undersökande arbetsätt och läsning av texter förekommer i liten utsträckning. När det förekommer textläsning i de naturorienterande ämnena är det företrädesvis i ämnet biologi. Texter som används i kemi och fysik är i huvudsak laborationshäften med instruktioner. Elevernas egna texter används inte i undervisningen annat än vid redovisningar. Läsning av instruktioner i kemi och fysik förekommer både i helklass, i par - eller gruppläsning och vid individuellt arbete. I biologi sker dialogen i största utsträckning endast mellan lärare och elev. Instruktionerna läser läraren ofta högt för hela klassen, men det förekommer också att eleverna turas om att läsa högt för varandra i helklass eller i grupp.

Eleverna är delaktiga i planeringen genom att de får välja olika aktiviteter inom ett arbetsområde, men läraren bestämmer till stor del innehåll, arbetssätt, tidsutlägg och arbetsområde.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Eleverna i Lillhagaskolan möter olika slags texter i de naturorienterande ämnena. Skolinspektionen bedömer att de texter som eleverna möter bör väljas i större utsträckning med hänsyn till elevernas utvecklingsnivå.

Eleverna bör vidare ges möjlighet att utveckla sin förförståelse inför läsning av texter genom exempelvis sammanfattningar från lärarna. Skolinspektionen pekar även på vikten av att eleverna får uttrycka sina tidigare kunskaper och erfarenheter i ämnet i samband med arbetet med att skapa förförståelse inför läsning av text.

I bearbetningen av texter arbetar eleverna ofta med frågor till texter eller med att skriva sammanfattningar av texter. Skolinspektionen bedömer att skolan bör utveckla sitt

arbete med att bearbeta texter så att det även omfattar olika texttypers kännetecken och värdering av texter. Vidare bör skolan även ge utrymme i kommunikation för de tankar som texter väcker hos eleverna.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

Lärarna saknar berättande texter som anknyter till den naturorienterande undervisningen och texter. De lättlästa böcker och texter som finns är inte innehållsmässigt anpassade till den undervisning som bedrivs. De försöker dock att ge svagpresterande elever hjälp och stöd med textval, läsning och bearbetning av text. För högpresterande elever finns en liten möjlighet att läsa fler texter och svårare texter efter eget val. I elevintervjun framkommer att flera av eleverna anser att texterna ofta är för lätta och inte utmanade och stimulerade i tillräckligt hög grad. Lärarna ger uttryck för att det finns en önskan om att utmana eleverna i sitt läsande. I intervjuer med elever framkommer att man i liten utsträckning har talat om skillnaden mellan text i naturorienterande ämnen och svenska. Enligt lärare och elever har man inte diskuterat och gjort jämförelser med andra texter. Eleverna tränas dock i att motivera vad de läst och att dra egna slutsatser genom att föra loggbok i fysik och kemi.

I kemi och fysik finns det även tillgång till fördjupningstexter. Dessa används vid enstaka tillfällen. Eleverna får där träning i att djupläsa olika texter inom de naturorienterande ämnena. Enligt eleverna förekommer dock ingen diskussion kring texttypernas kännetecken och vad som gör en text bättre än någon annan. Vid besök av undervisningen i de naturorienterande ämnena framkommer att eleverna inte får arbeta med att värdera olika texttyper.

Eleverna förbereds på olika sätt inför läsning av de texter som förekommer genom att lärare går igenom nya ord och begrepp innan läsningen. Lärarna i fysik arbetar med att utveckla elevernas förförståelse med hjälp av laborationer och dialog kring ämnet. Läraren i fysik och kemi kopplar det nya textinnehållet till föregående lektions text och använder sig av den tidigare kunskap som eleven besitter genom muntligt ställda frågor. Genomgången av en ny text i biologi saknar i stor utsträckning en dialog där eleven får uttrycka tankar och känslor som texten väcker. I intervju med elever framkommer att någon aktivitet såsom studiebesök, film eller drama sällan förekommer i framförallt biologi. Enligt eleverna saknar de denna uppbyggnad av förförståelse. Texten bearbetas genom att läraren ställer frågor muntligt som ansluter till textens innehåll.

Varje onsdag sker skogsbesök i biologi för årskurs 5. Där ställer läraren skriftliga frågor till eleverna kring t.ex. "Rönnbär". Eleverna skriver ner alla fakta de kan hitta och läser faktatexten högt för varandra gruppvis. Vid nya ord frågar eleverna oftast läraren. Efteråt får eleverna under bildlektionen illustrera i form av en teckning. Inget av elevarbetena redovisas utan lämnas bara in, enligt eleverna.

I kemi och fysik börjar eleverna ofta med att skriva en hypotes enskilt kring vad som förväntas hända. Eleverna genomför sedan en praktisk övning utifrån en instruktions-text. Vidare bearbetning sker genom frågeställningar tillhörande övningen och varje elev skriver svar enskilt i sin loggbok/skrivbok. Eleverna diskuterar sina svar gruppvis och jämför vad de andra kommit fram till. Svaren återkopplas muntligt men även skriftligt i form av en kommentar. Enligt eleverna saknar de en djupare och mer utförlig återkoppling från läraren. Vid kvalitetsgranskningen framkommer att elevproducerade texter sällan används som underlag för vidare bearbetning.

Eleverna upplever att de kan få hjälp när de inte förstår. Generellt pratar eleverna inte om texterna eller om egna upplevelser i samband med textinnehållet. Eleverna läser sällan sina texter för varandra och återberättar inte heller innehållet för varandra. Alla elever arbetar på samma sätt med momenten oavsett eget intresse eller sätt att lära. Skolinspektionen kan inte genom intervjuer eller klassrumsbesök se något skriftligt forum där eleverna ges möjlighet att diskutera, reflektera och formulera sina personliga tankar. Kommunikationen sker i huvudsak mellan eleverna i små grupper och då endast i syfte att lösa uppgiften. I alltför liten utsträckning sker en diskussion med utgångspunkt ifrån elevernas egna tankar och där man även lyfter in aktuella händelser i dialogen.

Utvärdering och resultatuppföljning sker inte ämnesvis i de naturorienterande ämnena i årskurs 4-6 och någon rutin för bedömning av elevernas läsförståelse och dess betydelse för elevens måluppfyllelse i de naturorienterande ämnena finns inte. Dock förekommer det sedan två år gemensamma lärarträffar där man diskuterar och bryter ner kursplanemålen till delmål i de naturorienterande ämnena. Omdömen skrivs i samtliga ämnen.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Lillhagaskolan erbjuder överlag en fysisk miljö som stödjer kunskapsprocessen i de naturorienterande ämnena. Detta ger förutsättningar för god undervisningskvalitet. Lärarna har utbildning för det arbete som de utför. Dock ges inte möjlighet till kompetensutveckling och tid för pedagogiska samtal i den utsträckning som lärarna efterfrågar.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Skolbiblioteket används till viss del även i undervisningen i de naturorienterande ämnena. Böcker och elevtexter förekommer i liten utsträckning i klassrummen. I varje klassrum samt i biblioteket finns datorer att tillgå. Klassrummen på Lillhagaskolan är överlag utrustade med digitala skrivtavlor vilka används även vid undervisning i de naturorienterande ämnena.

Lillhagaskolan har valt att förändra undervisningen i de naturorienterande ämnena och vill stimulera intresset för ämnena genom ett mer undersökande arbetssätt. Samtliga lärare får utbildning i det undervisningsmaterial som skolan till stor del använder i sin naturorienterande undervisning. Materialet som undervisningen baseras på i kemi och fysik innehåller inslag som lätt väcker elevernas nyfikenhet. Klassrummen erbjuder en fysisk miljö som ger möjlighet för eleverna att sitta ostört i små grupper men även en öppen yta vid helklass genomgångar.

Undervisningen i de naturorienterande ämnena på skolan bedrivs av lärare med pedagogisk utbildning i både svenska och de naturorienterande ämnena. Ett samarbete mellan olika ämneslärare förekommer och då speciellt i en av klasserna. Då detta sker upplever inspektörerna att förutsättningarna för eleverna är ytterst gynnsam. Miljön i klassrummet är kreativ vilket stödjer läsprocessen.

I ärendets slutliga handläggning har undervisningsrådet Marita Bergman och utredaren Lena Stadler deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Bertil Karlhager
Enhetschef

Åsa Permén
Utredare

Kopia till: Nykvarns kommun

Bilaga 1**Bedömningsunderlag**

Den konkreta granskningen och de beslut som Skolinspektionen har fattat utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa kommer från författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan ett antal bedömningskriterier fastställts från Skolinspektionens sida och utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier. Det första handlar om att *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete*. Alla elever ska, enligt författningstext, "få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga". En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.² Utifrån forskning utgår kriteriet från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.³ En aktiv lärare skapar möjligheter till kommunikation och samverkan mellan lärare och elever samt mellan eleverna. Exempel på detta är att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.⁴

Det andra kriteriet handlar om att *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*. Bedömningsstödet för detta är att läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inlärn timer samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande. Enligt skollagen ska alla i skolan verka för att de demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, ska omfatta alla elever.⁵ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.⁶

Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervis-

² Lpo 94, Kursplanen i svenska.

³ Dysthe (1996).

⁴ Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

⁵ Lpo 94, 2.2

⁶ se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

ningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om att *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* är att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterande ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig. Det innebär dels ett naturvetenskapligt sätt med dess systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.⁷ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.⁸ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå d.v.s. även ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.⁹

För kriterierna *lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten* och *eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen* bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften. Svenskämnet utvecklar tillsammans med andra ämnen i skolan elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁰

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹¹

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen av en text ska hjälpa eleverna att förstå en text. Den är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bear-

⁷ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

⁸ Lpo 94.

⁹ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁰ Lpo 94.

¹¹ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

betningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det också väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts upp och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹²

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han gör det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.¹³

Genom bearbetningen av texten ska eleven erhålla en djupare läsförståelse av texten, där elevens kunskaper och erfarenheter ska utvecklas och fördjupas. Bearbetningen rör både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. I en bearbetning av texters struktur ska eleven få en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.¹⁴

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttypers kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.¹⁵

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I samband med att de läser och samtar om en text blir elevens tankar formulerade. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.¹⁶ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.¹⁷

I kriteriet *varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms*, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedago-

¹² Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

¹³ Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

¹⁴ Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002).

¹⁵ Se Ewald (2007).

¹⁶ Thorson "(2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

¹⁷ Løkenstgard Hoe, (2002), Molloy (1996).

giska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.¹⁸

Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. Detta grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.¹⁹ Vidare beskriver forskning att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Vidare är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull.²⁰

De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*. Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen. Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal m.m.²¹

¹⁸ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹⁹ Lpo 94

²⁰ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

²¹ Lpo 94

Bilaga 2**Referenslista**

- Appleyard JA., (1990), *Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.*
- Brink L., (2009), "Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), *Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Brink L (2005), "Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), *Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola.*
- Brink L., (2000), *Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.*
- Bryman, A., (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.*
- Dysthe O., (1996), *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.*
- Ejlertsson G., (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.*
- Ewald A., (2007), *Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.*
- Fast C., (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.*
- Gustafsson, J-E. och Rosén, M., (2004), *Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Myndigheten för skolutveckling.*
- Hedeboe B. (2002) *Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp*
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder.* Lund.
- Hultin E. (2009) *Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemman och möjligheter.*
- Hultin E. (2006) *"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning"* Örebro Universitet.
- Jönsson K red.. (2009) *Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Keene EO - Zimmermann S (1997) *Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop*
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
- Kuyumcu E. (2004) *Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*
- Langer J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*
- Liberg C., (2009), "Svenska elevers läsförmåga" i *Perspektiv på läsning, Svensklärarföreningens årskrift 2009.*

- Liberg C., (2006), "Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.
- Liberg C., (1996), "Läsförståelse" i Gisela Håkansson & Ulrika Nettelbladt red. *Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996*
- Liberg C., (1993), *Hur barn lär sig läsa och skriva*.
- Limberg L., (2002), *Informationssökning och lärande 2002*.
- Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*.
- Løkensgard Hoel T., (2002), *Skriva och samtala*.
- Malmgren LG., (1997), *Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv*.
- McCormick K., (1994), *The culture of reading and the teaching of English*.
- Molloy G., (2002), *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*.
- Olin-Scheller K., (2006), *Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*.
- Rosenblatt L., (2002), *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*
- Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet* (2006).
- Skolverket (2008), *Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9*.
- Skolverket (2007), *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304*.
- Skolverket (2007), *Pirls 2006. Läsförståelse hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305*.
- Skolverket (2006), *Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser*.
- Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251*.
- Skolverket (1998), *Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitetsgranskningar*.
- Smidt J., (2004), *Sjanger og stemmer i norskrommet*.
- Smidt J., (1989), *Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant*.
- SOU 1997:108 (1997) *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*.
- Thorsson S., (2005), *Den dubbla receptionen: om litteratursamtal mellan elever och deras svensklärare*.
- Torell Ö. (red.), *Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002*.

Regeringsbeslut U97/4444/S. Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitetsgranskningar år 1998.

Reichenberg M., (2008), *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*.

Reichenberg M., (2006), "Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.

Reichenberg M., (2000), *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*

Vygotskij L.S., (1934/2001), *Tänkande och språk*.

Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A., (2006 A) "Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.